

บทที่ 3

พื้นที่ศึกษา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งอธิบายสภาพทางภูมิศาสตร์ การคมนาคม ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน แบบรูปการตั้งถิ่นฐาน และการกระจายของชุมชนเมือง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาเพื่อจัดลำดับ ความสำคัญของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

3.1 สภาพทางภูมิศาสตร์

3.1.1 ที่ตั้งและขอบเขตการปกครอง

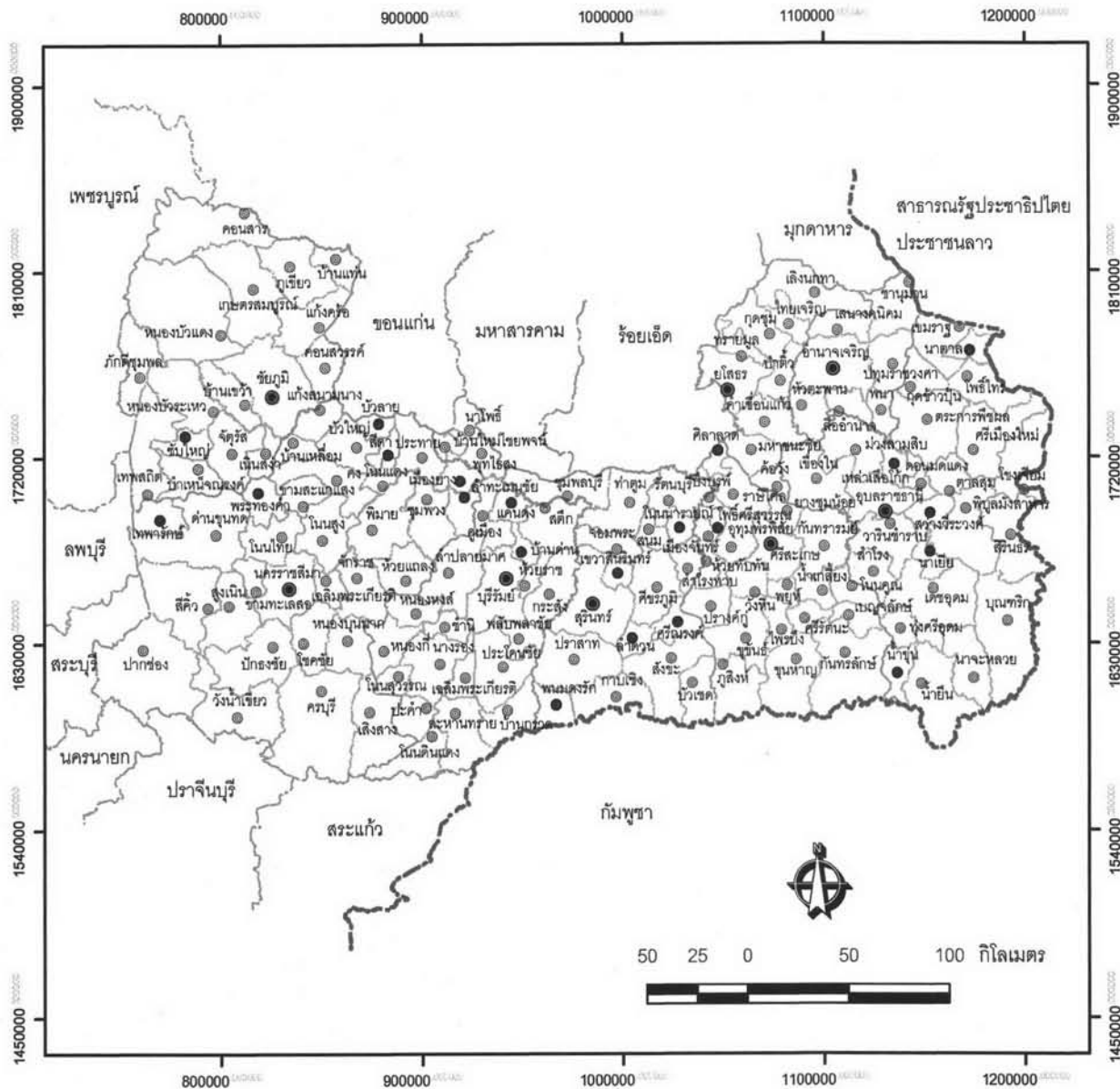
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 14° และ 17° เหนือ และตั้งอยู่ระหว่างลองจิจูดที่ 101° และ 105° ตะวันออก แบ่งการปกครองออกเป็น 8 จังหวัด 151 อำเภอ 1,300 ตำบล 15,963 หมู่บ้าน ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดยโสธร และจังหวัดอุบลราชธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ 93,112 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 18.15 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ซึ่งมีประมาณ 513,115 ตารางกิโลเมตร จังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ประมาณ 20,494 ตารางกิโลเมตร รองลงมา คือ จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ประมาณ 15,517 ตารางกิโลเมตร และจังหวัดที่มีพื้นที่น้อยที่สุด คือ จังหวัดอำนาจเจริญ มีพื้นที่ประมาณ 3,161 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (ภาพที่ 3.1)

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก ติดแม่น้ำโขง และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดสระแก้ว และประเทศกัมพูชา

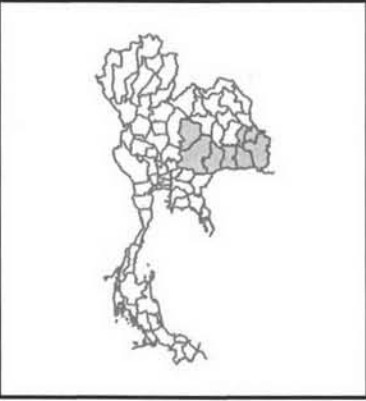
ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสระบุรี

การจัดการลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงเขตการปกครอง
จัดทำโดย น.ส.สุทธิลักษณ์ ฟังผลฤกษ์

- สัญลักษณ์**
- ที่ตั้งจังหวัด
 - ที่ตั้งอำเภอ
 - ที่ตั้งกิ่งอำเภอ
 - เขตอำเภอ/กิ่งอำเภอ
 - เขตจังหวัด
 - เขตประเทศ

3.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีลักษณะภูมิประเทศทางทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นแนวเทือกเขาสูงที่ทอดยาวสลับซับซ้อนกันหลายแนว โดยทิศใต้มีเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาพนมดงรักทอดตัวเป็นแนวยาวกั้นเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตกมีเทือกเขาตงพญาเย็นทอดตัวเป็นแนวยาวกั้นเขตภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนของบริเวณตอนเหนือของจังหวัดยโสธร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานีที่มีความสูงระหว่าง 201-1,300 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวติดต่อกับเทือกเขาภูพาน ส่วนพื้นที่บริเวณตอนกลางมีลักษณะคล้ายแอ่งกะทะขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างจรดแม่น้ำโขง เรียกว่าแอ่งโคราช (Korat Basin) หรือ ที่ราบสูงโคราช ที่มีความสูงระหว่าง 100-200 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง ภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้ (ภาพที่ 3.2)

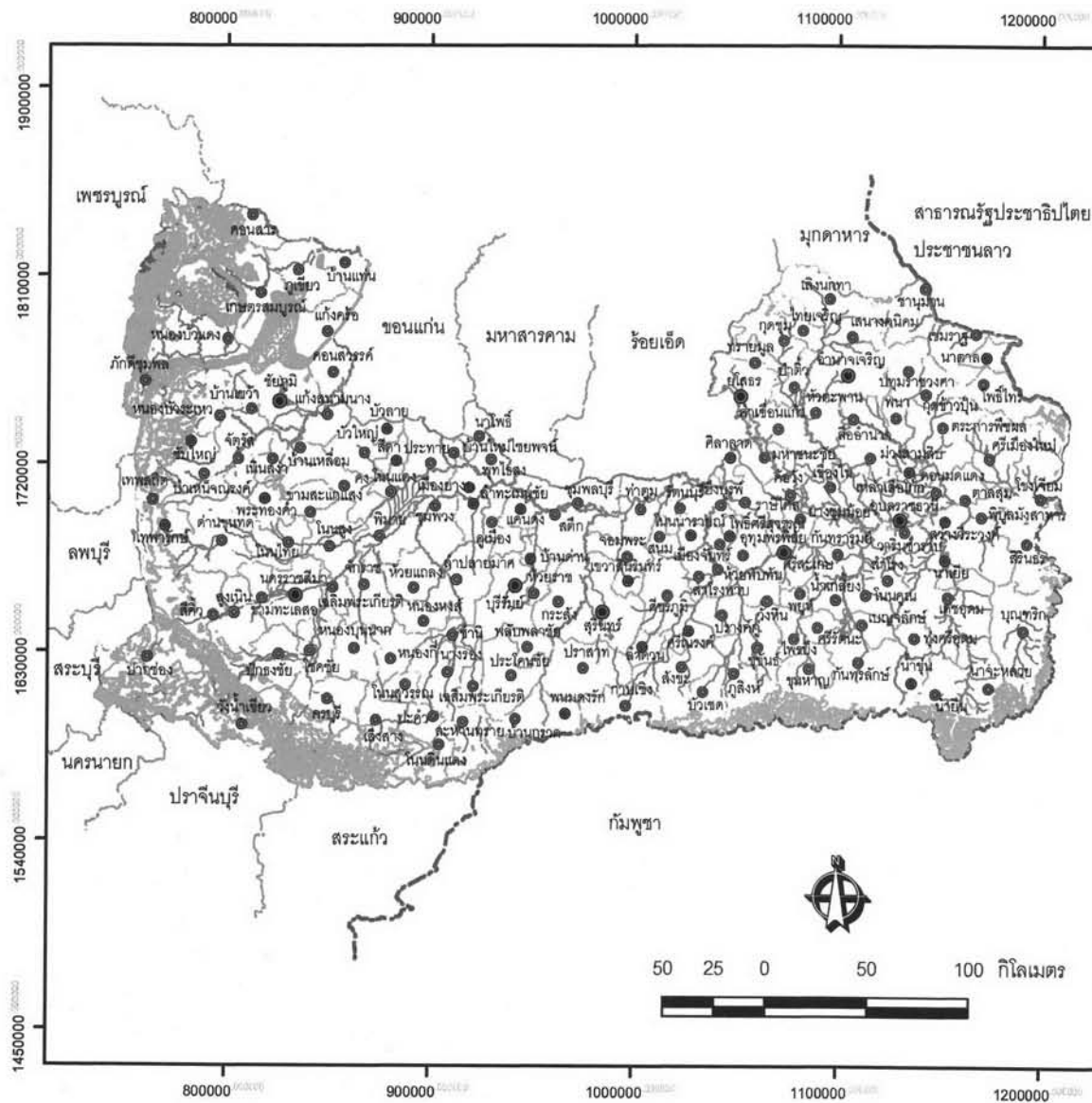
1) พื้นที่ราบลุ่มและที่ราบ (Flood Plain and Plain) มีความสูงน้อยกว่าหรือเท่ากับ 200 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง เป็นบริเวณตอนกลางของภาคจรดแม่น้ำโขง ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมาเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา โนนไทย ขามทะเลสอ โนนสูง โนนแดง บัวใหญ่ พิมาย แก้งสนามนาง ประทาย ชุมพวง จักราช ห้วยแถลง เฉลิมพระเกียรติ หนองบุญนาก อำเภอบัวลาย สีดา เมืองยาง ลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์เขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ นางรอง หนองกี่ หนองหงส์ ปลับพลายชัย ประโคนชัย กระสัง ห้วยราช ชำนิ สตึก ลำปลายมาศ คูเมือง พุทไธสง บ้านใหม่ไชยพจน์ นาโพธิ์ แคนดง บ้านด่าน จังหวัดสุรินทร์เขตอำเภอเมืองสุรินทร์ ปราสาท ศรีขรภูมิ สำโรงทาบ เขวาสินรินทร์ จอมพระ สนม ท่าตูม ชุมพลบุรี รัตนบุรี ลำดวน ศรีณรงค์ โนนนารายณ์ จังหวัดศรีสะเกษเขตอำเภอเมืองศรีสะเกษ ปรังค์ภู์ ชุขันธ์ ไพรบึง ศรีรัตนะ เบญจลักษณ์ โนนคูณ น้ำเกลี้ยง วังหิน พยุห์ ห้วยทับทัน เมืองจันทร์ อุทุมพรพิสัย กันทรารมย์ ยางชุมน้อย ราษีไศล บึงบูรพ์ โพธิ์ศรีสุวรรณ ศีลาลาด จังหวัดอุบลราชธานีเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี วารินชำราบ เขื่องใน ดอนมดแดง ม่วงสามสิบ ตาลชุม เขมราฐ ทุ่งศรีอุดม เดชอุดม สำโรง พิบูลมังสาหาร นาเยีย สว่างวีระวงศ์ เหล่าเสือแก้ว นาตาล จังหวัดอำนาจเจริญเขตอำเภอหัวตะพาน พนา และลืออำนาจ จังหวัดยโสธรเขตอำเภอเมืองยโสธร ทราชมูล ป่าดิว ไทยเจริญ คำเขื่อนแก้ว มหาชนะชัย และค้อวัง

2) พื้นที่เกือบราบ (Peneplain) มีความสูงระหว่าง 201 – 1,000 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง เป็นบริเวณพื้นที่เป็นแนวขอบสันเขาเตี้ยตอนในของภาคที่อยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตก ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ ภูเขียว บ้านแท่น แก้งคร้อ คอนสวรรค์ ภูคดี ชุมพล หนองบัวระเหว เทพสถิต บ้านเขว้า บำเหน็จณรงค์ จัตุรัส เนินสง่า และซับใหญ่ จังหวัดนครราชสีมาเขตอำเภอปากช่อง สีคิ้ว สูงเนิน ด่านขุนทด บ้านเหลื่อม ขามสะแกแสง พระทองคำ ครบุรี วังน้ำเขียว โชคชัย ปักธงชัย เสิงสาง และเทพารักษ์ จังหวัดบุรีรัมย์เขตอำเภอโนนสุวรรณ ปะคำ โนนดินแดง ละหานทราย เฉลิมพระเกียรติ บ้านกรวด จังหวัดสุรินทร์เขตอำเภอกาบเชิง สังขะ บัวเขต และพนมดงรัก จังหวัดศรีสะเกษเขตอำเภอภูสิงห์ ขุนหาญ กันทรลักษ์ จังหวัดอุบลราชธานีเขตน้ำยืน นาจะหลวย บุณฑริก สีรินทร โขงเจียม ตระการพืชผล โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ กุดข้าวปุ้น อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอำนาจเจริญเขตอำเภอเมืองอำนาจเจริญ เสนางคนิคม ชานุมาน ปทุมราชวงศา จังหวัดยโสธรเขตอำเภอเลิงนกทา กุดชุม

3) พื้นที่ภูเขาสูงชัน (Mountainous) มีความสูงมากกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง เป็นบริเวณแนวเทือกเขาทางทิศตะวันตก ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิเขตอำเภอคอนสาร เกษตรสมบูรณ์ หนองบัวแดง

เทือกเขาทางด้านด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของแม่น้ำและลำห้วยต่าง ๆ โดยน้ำจะไหลจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ผ่านพื้นที่ตอนกลางของภาคซึ่งเป็นที่ราบ และไหลลงสู่แม่น้ำโขงซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของภาค แม่น้ำสายสำคัญในภาคนี้มี 3 สาย ได้แก่

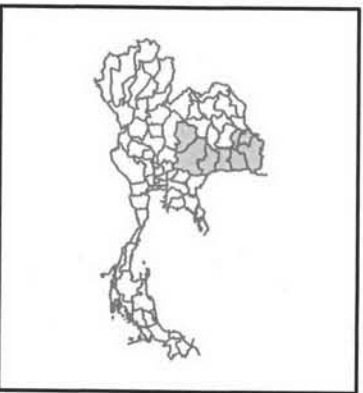
1) แม่น้ำชี เป็นแม่น้ำที่สำคัญในระหว่างพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และเป็นสาขาที่สำคัญของแม่น้ำมูล ต้นน้ำเกิดจากเขาอู่มนาง เขายอดชี ซึ่งเป็นภูเขาหินปูนในเทือกเขาเพชรบูรณ์ ประกอบด้วยลำห้วยหลายสาย เช่น ลำคันฉู ลำเจา ห้วยสะพุงใหญ่ ห้วยประทาว ห้วยสามหมอก เป็นต้น ไหลผ่านจังหวัดชัยภูมิเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ หนองบัวแดง หนองบัวระเหว บ้านเขว้า จัตุรัส เนินสง่า คอนสวรรค์ ผ่านจังหวัดนครราชสีมา ช่วงระยะสั้น ๆ แบ่งเขตอำเภอบ้านเหลื่อม แก้งสนามนาง และเข้าสู่จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และไหลผ่านจังหวัดยโสธรเขตอำเภอเมืองยโสธร คำเขื่อนแก้ว มหาชนะชัย ค้อวัง และเข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานีเขตอำเภอเขื่องใน เมืองอุบลราชธานี และไหลลงสู่แม่น้ำมูลตรงเส้นแบ่งเขตอำเภอเขื่องในกับอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

การจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ภาพที่ 3.2 แผนที่ภูมิประเทศ
จัดทำโดย น.ส.สุทธิลักษณ์ พึ่งผลฤกษ์

สัญลักษณ์
 — น้อยกว่าหรือเท่ากับ 200 เมตร
 — 201 ถึง 1,000 เมตร
 — มากกว่า 1,000 เมตร
 — แม่น้ำ

2) แม่น้ำมูล เป็นแม่น้ำสายสำคัญและมีความยาวมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีความยาวทั้งสิ้น 641 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเขาวง เขาละมั่ง และภูสามง่าม ประกอบด้วยแม่น้ำและลำห้วยหลายสาขา เช่น แม่น้ำชี ลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำปลายมาศ ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย ห้วยทับทัน เป็นต้น ไหลจากทิศใต้ไปทิศเหนือผ่านจังหวัด นครราชสีมา เขตอำเภอครบุรี โชคชัย เมืองนครราชสีมา ลำน้ำจะไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านอำเภอจักราช พิมาย ชุมพวง เมืองยาง และลำทะเมนชัย แล้วไหลวกเข้าจังหวัดบุรีรัมย์ผ่าน เขตอำเภอพุทไธสง คูเมือง สตึก และแคนดง และไหลเข้าสู่จังหวัดสุรินทร์ผ่านเขตอำเภอชุมพลบุรี ท่าตูม รัตนบุรี เข้าสู่จังหวัดศรีสะเกษผ่านอำเภอรามันศีล เมืองศรีสะเกษ ยางชุมน้อย กันทรารมย์ แล้วเข้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี ผ่านอำเภอเมืองอุบลราชธานี วารินชำราบตาลชุม พิบูลมังสาหาร แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ช่วงระยะอำเภอพิบูลมังสาหารถึง อำเภอโขงเจียมแม้จะเป็นตอนปลายของแม่น้ำโขงแต่แม่น้ำโขง ลักษณะที่ราบบึงที่ราบทามกว้าง ใหญ่จะไม่มี แต่กลับมีแก่งน้ำไหลผ่านโชดหิน เช่น แก่งสะพือ แก่งตะนะ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการ เดินเรือ แต่เกิดผลดีเป็นเขื่อนธรรมชาติ ยกระดับน้ำให้สูงขึ้นตลอดสายน้ำ ต้นน้ำจึงมีน้ำขังอยู่ ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะช่วงปากแม่น้ำไหลตัดขอบที่ราบสูงด้านตะวันออกที่เป็นเนินภูเขาต่อทอด จากเทือกเขาพนมดงรักกับเทือกเขาภูพาน ในขณะที่ช่วงกลางของแม่น้ำสายนี้ไหลคดเคี้ยว สันทรายริมฝั่งลาดชันเป็นหาดทรายยาว 2-3 กิโลเมตร และมีสันทรายกลางร่องน้ำเกิดทะเลสาบรูป แอกหรือกุด (Oxbow lake) หนอง บึง บุ่ง กระจายริมแม่น้ำ เช่น กุดเมืองฮาม กุดอี หนองกระจับ หนองบัว หนองอ้อ เป็นต้น ถัดจากอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ลงไป ระดับร่องน้ำประมาณ 125 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง และร่องน้ำเริ่มขยายกว้างมาก ตั้งแต่ปากแม่น้ำห้วยขยุง อำเภอ วารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

3) แม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของเอเชียกันพรมแดนประเทศไทยกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความยาวประมาณ 4,590 กิโลเมตร ต้นน้ำอยู่ ใกล้กับช่องเขาดชานักลา (Dza Nag La Pass) ในที่ราบสูงบนไหล่เขาหิมาลัยด้านทิศตะวันออก ของทิเบต ที่เรียกว่า ดชานักlungมุง (Dza Nag Lung Mung) แม่น้ำโขงไหลผ่านตามแนวเส้นกั้น อาณาเขตของประเทศต่าง ๆ รวม 6 ประเทศ คือ ประเทศจีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และ เวียดนาม เนื่องจากแม่น้ำโขงมีความยาวและไหลผ่านหลายประเทศด้วยกัน จึงมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นได้หลายชื่อ เช่น ในประเทศจีนเรียกว่า ลานซาง (Lantsang) และตอนไหล ผ่านเมืองเชียงรุ่งเรียกว่า เก่าลู่เกียง หรือ แม่น้ำมังกรทั้งเก้า แม่น้ำช่วงที่ไหลผ่านพื้นที่เมืองเชียงรุ่ง

จนลงสู่ทะเลจีนใต้ในประเทศเวียดนามเรียกว่า แม่น้ำโขง นอกจากนี้ชื่อดังกล่าวมาแล้วนี้ยังมีชื่อเรียกในตำนานและนิยายต่าง ๆ อีกหลายชื่อ เช่น ยมนานที มหานที และขุรงคมาสินที เป็นต้น ในพื้นที่ศึกษาแม่น้ำโขงไหลผ่านจังหวัดอำนาจเจริญเขตอำเภอชานุมาน และจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอเขมราฐ โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ โขงเจียม และนาตาล

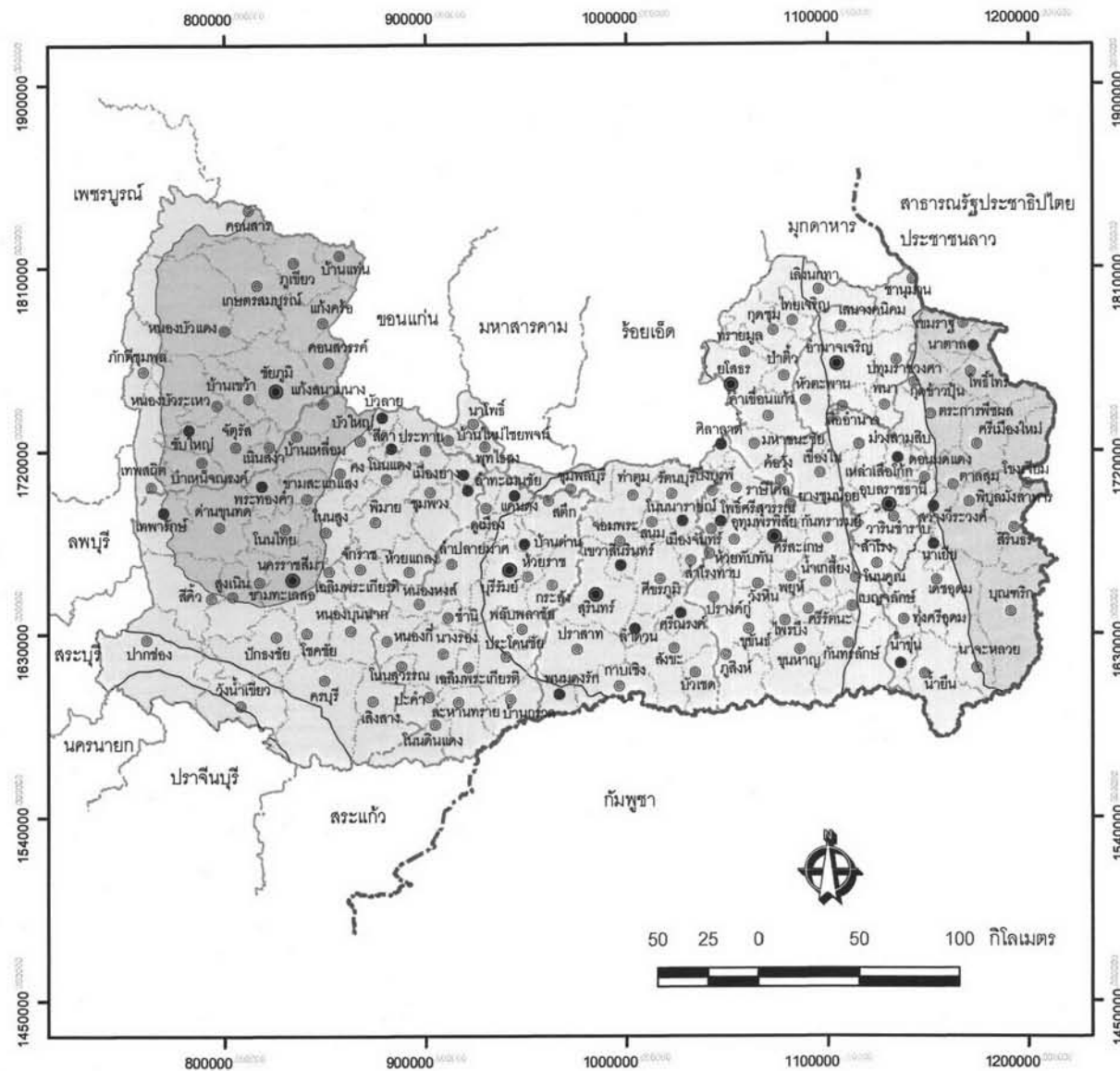
3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ถ้าหากพิจารณาตามเกณฑ์การจำแนกอากาศของคอปเปน (Koppen) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีลักษณะอากาศแบบฝนเมืองร้อนหรือทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Savanna Climate) ซึ่งลักษณะอากาศแบบนี้จะมีฝนตกสลับกับแห้งแล้ง ช่วงประมาณกลางเดือนตุลาคม ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดจากประเทศจีนและไซบีเรียนำเอามวลอากาศเย็นและแห้งมาทำให้มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง และช่วงเดือนกุมภาพันธ์ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะอ่อนกำลังลงและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ได้เริ่มพัดพาเข้ามาแทนที่ แต่เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินจึงทำให้ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ค่อนข้างน้อย จึงทำให้มีอากาศร้อนและแห้งต่อเนื่องจนถึงประมาณปลายเดือนพฤษภาคมและเริ่มเข้าสู่ฤดูฝน ซึ่งได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ร่วมกับพายุหมุน หรือพายุโซนร้อน หรือพายุดีเปรสชัน จากทะเลจีนใต้ ปริมาณน้ำฝนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีปริมาณน้ำฝนแตกต่างกัน บริเวณที่ฝนตกมากที่สุดคือบริเวณที่อยู่ใกล้แม่น้ำโขงในจังหวัดอุบลราชธานี มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 1,800 มิลลิเมตร รองลงมาคือบริเวณที่อยู่ถัดมาจากแม่น้ำโขงเข้ามาตอนในของภาคในเขตจังหวัดอำนาจเจริญและอุบลราชธานี และบริเวณทิศใต้ของจังหวัดนครราชสีมา มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 1,600 มิลลิเมตร ส่วนบริเวณที่มีฝนตกน้อยที่สุดคือบริเวณที่อยู่ทางทิศตะวันตกซึ่งมีเทือกเขาสูงที่ปิดกั้นกระแสอากาศที่มีไอน้ำและความชื้นจากทะเลในเขตจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมา มีฝนตกน้อย มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 1,000 มิลลิเมตร (ภาพที่ 3.3)

3.2 การคมนาคม

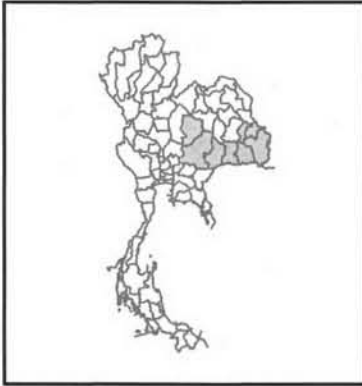
การคมนาคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง แบ่งได้เป็น 3 ทาง ได้แก่ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ดังนี้ (ภาพที่ 3.4)

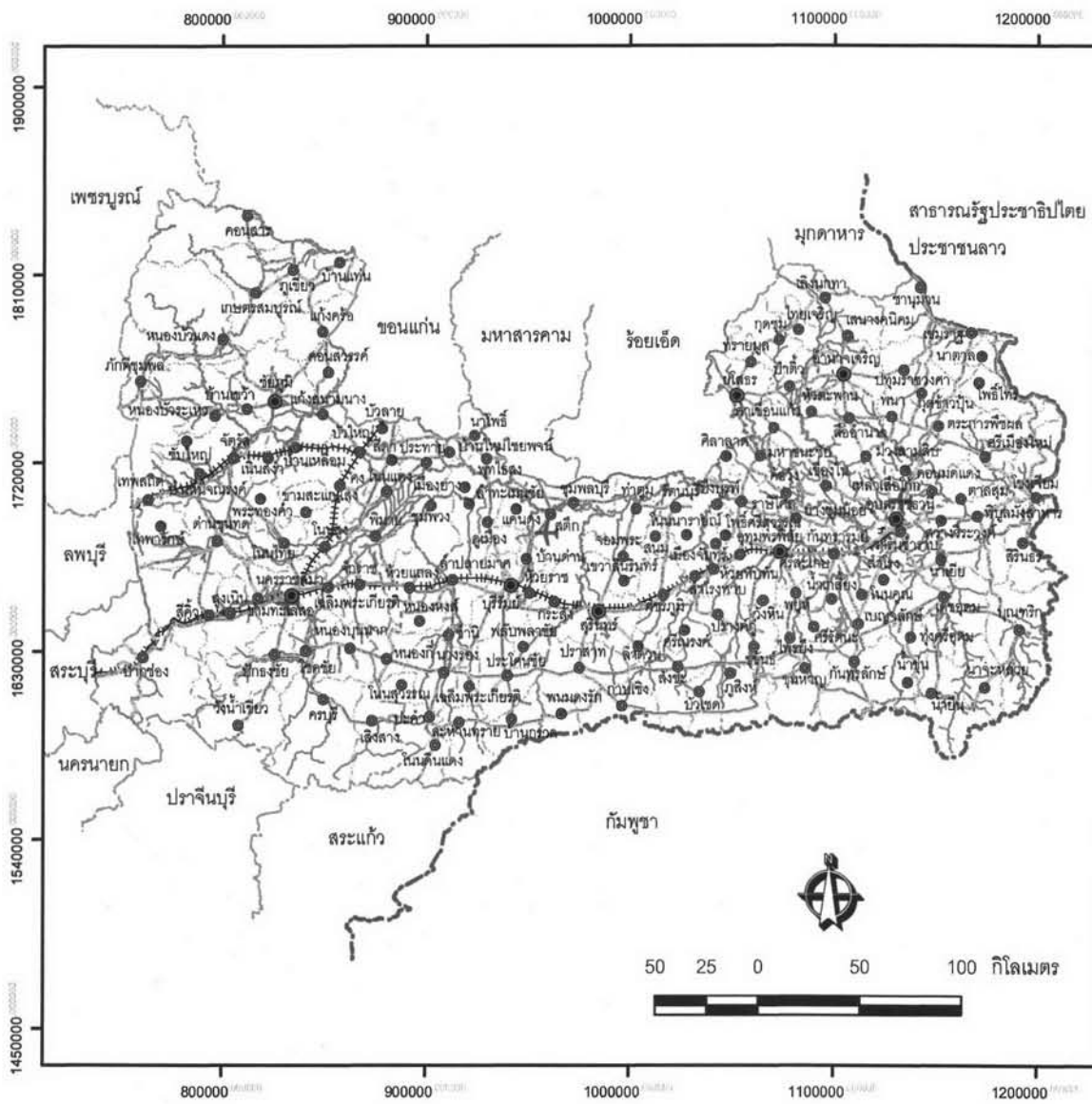
- 1) ทางบก แบ่งออกเป็น 2 ทาง คือ ทางรถยนต์ และทางรถไฟ

การจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ภาพที่ 3.3 แผนที่แสดงปริมาณน้ำฝน
เฉลี่ยต่อปี
จัดทำโดย น.ส.สุทธิลักษณ์ ทุ่งผลพฤษ์

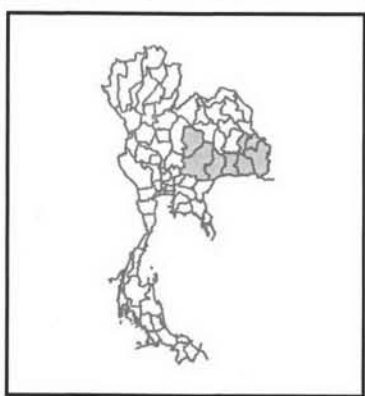

การจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ภาพที่ 3.4 แผนที่แสดงเส้นทาง
การคมนาคม
จัดทำโดย น.ส.สุทธิลักษณ์ ทั่งผลฤกษ์

- สัญลักษณ์**
- ✈ สนามบิน
 - ถนน
 - ++++ รถไฟ
 - แม่น้ำ

- ทางรถยนต์ เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของภาค เนื่องจากมีโครงข่ายเชื่อมโยงทั่วทั้งพื้นที่ และมีโครงข่ายเชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่น ๆ ด้วย ในบริเวณพื้นที่ศึกษา 8 จังหวัด มีทางหลวงสายหลักที่สำคัญ 3 ทาง ดังนี้

ทางหลวงหมายเลข 2 จากสระบุรี ถึงสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ผ่านอำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว อำเภอขามทะเลสอ อำเภอเมืองนครราชสีมา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอโนนสูง อำเภอโนนแดง อำเภอบัวลาย จังหวัดนครราชสีมา

ทางหลวงหมายเลข 23 จากอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่นถึงจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านมหาสารคาม ร้อยเอ็ด อำเภอเมืองยโสธร อำเภอดำเนินแก้ว จังหวัดยโสธร อำเภอเขื่องใน อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

ทางหลวงหมายเลข 24 จากอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาถึงจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านอำเภอบักรังชัย อำเภอโชคชัย อำเภอหนองบุญนาก จังหวัดนครราชสีมา อำเภอหนองกี่ อำเภอนางรอง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอปราสาท อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ อำเภอภูสิงห์ อำเภอชุมขันธ์ อำเภอไพรบึง อำเภอขุนหาญ อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอเบญจลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอเดชอุดม อำเภอนาเยีย อำเภอวารินชำราบ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

ทางหลวงสายรอง เป็นถนนที่แยกไปตามอำเภอต่าง ๆ และจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทางหลวงหมายเลข 201 จากอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาถึงอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ผ่านอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา อำเภอจัตุรัส อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอแก้งคร้อ อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ

ทางหลวงหมายเลข 202 จากอำเภอเมืองชัยภูมิไปอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านอำเภอแก้งสนามนาง บัวใหญ่ อำเภอสีดา อำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อำเภอปทุมรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ทางหลวงหมายเลข 205 จากอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ถึงอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผ่านอำเภอโนนไทย อำเภอพระทองคำ จังหวัดนครราชสีมา อำเภอจัตุรัส อำเภอบำเหน็จณรงค์ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

ทางหลวงหมายเลข 206 จากตลาดแค อำเภอโนนสูงไปอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ทางหลวงหมายเลข 207 จากอำเภอดงไปอำเภอพล ผ่านอำเภอโนนดินแดง ประทาย จังหวัดนครราชสีมา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์

ทางหลวงหมายเลข 212 จากอำเภอเมืองอุบลราชธานีถึงอำเภอเมืองหนองคาย ผ่านอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอลืออำนาจ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

ทางหลวงหมายเลข 214 จากตลาดการค้าช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ถึงอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ผ่านอำเภอปราสาท เมืองสุรินทร์ เขวาสินรินทร์ จอมพระท่าตุม จังหวัดสุรินทร์

ทางหลวงหมายเลข 217 จากอำเภอวารินชำราบถึงช่องเม็ก อำเภอสิรินธร ผ่านอำเภอสว่างวีระวงศ์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

ทางหลวงหมายเลข 218 จากอำเภอเมืองบุรีรัมย์ไปอำเภอนางรอง

ทางหลวงหมายเลข 219 จากอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ถึงอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ผ่านอำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอบ้านด่าน สตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ทางหลวงหมายเลข 220 จากอำเภอเมืองศรีสะเกษถึงอำเภออุษัณห์ ผ่านอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ

ทางหลวงหมายเลข 221 จากอำเภอเมืองศรีสะเกษถึงเขาพระวิหาร ชายแดนประเทศไทยกับกัมพูชา ผ่านอำเภอพยุห์ ศรีรัตนะ กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ทางหลวงหมายเลข 224 อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ถึงอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ผ่านอำเภอโชคชัย ครอบบุรี เสงีสาง จังหวัดนครราชสีมา อำเภอปะคำ ละหานทราย บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์

ทางหลวงหมายเลข 225 จากอำเภอเมืองชัยภูมิถึงอำเภอเมืองนครสวรรค์ ผ่านอำเภอบ้านเขว้า หนองบัวระเหว ภูค้ำชุมพล จังหวัดชัยภูมิ

ทางหลวงหมายเลข 226 จากอำเภอเมืองนครราชสีมาถึงอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ผ่านอำเภอจักราช อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา อำเภอลำปลายมาศ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ ห้วยราช กระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ ศรีขรภูมิ สำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ อำเภอห้วยทับทัน อุทุมพรพิสัย เมืองศรีสะเกษ กันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และถึงอำเภวารินชำราบ

ทางหลวงหมายเลข 304 จากอำเภอเมืองนครราชสีมาถึงจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคนี้เพื่อการขนส่งสินค้ารวมทั้งข้าวผ่านมายังภาคตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่ต้องผ่านเขตกรุงเทพมหานคร ผ่านอำเภอบักรังชัย วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ทางหลวงหมายเลข 348 จากอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ถึงอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผ่านอำเภอปะคำ โนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

นอกจากนี้ยังมีถนน รพช. ถนนภายในจังหวัด ถนนภายในตัวเมือง ที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงทั้งภายในจังหวัดและจังหวัดอื่น ๆ

- ทางรถไฟ

เริ่มจากสถานีหัวลำโพง กรุงเทพมหานคร ไปทางทิศเหนือ ผ่านจังหวัดปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ที่สถานีชุมทางบ้านภาชีแยกไปจังหวัดสระบุรี และที่สถานีชุมทางแก่งคอย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรีมีทางแยกผ่านอำเภอพัฒนานิคม ชัยบาดาล ลำสนธิ จังหวัดลพบุรี อำเภอเทพสถิต บำเหน็จณรงค์ จัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ อำเภอบ้านเหลื่อม บัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ระยะทางประมาณ 346 กิโลเมตร และจากสถานีชุมทางแก่งคอยอีกเส้นทางหนึ่งผ่านอำเภอปากช่อง สีคิ้ว สูงเนิน เมืองนครราชสีมา ที่สถานีชุมทางถนนจิระในเมืองนครราชสีมา มีทางแยกไปทางทิศเหนือ ผ่านอำเภอโนนสูง คง บัวใหญ่ และอำเภอบัวลาย

จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุดรธานี ปลายทางที่จังหวัดหนองคาย ระยะทางประมาณ 624 กิโลเมตร ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งจากสถานีชุมทางถนนจิระไปทางทิศตะวันออกผ่านอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จักราช ห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา อำเภอลำปลายมาศ เมืองบุรีรัมย์ ห้วยราช กระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ ศรีขรภูมิ สำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ อำเภอห้วยทับทัน อุทุมพรพิสัย เมืองศรีสะเกษ กันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และปลายทางที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ระยะทางประมาณ 575 กิโลเมตร

2) ทางน้ำ

การคมนาคมทางน้ำไม่เป็นที่นิยมมากนักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากมีความล่าช้า และน้ำในแม่น้ำและลำห้วยบางช่วงมีน้ำไหลไม่ตลอดปี การคมนาคมทางน้ำส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศตะวันออกที่ติดแม่น้ำสำคัญ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล เป็นต้น โดยเฉพาะแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางข้ามไปฝั่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยจะมีท่าเทียบเรือข้ามฟากเพื่อส่งสินค้าและโดยสารของประชากรทั้งสองประเทศ รวมทั้งไว้บริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการจะเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น ท่าเทียบเรือ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

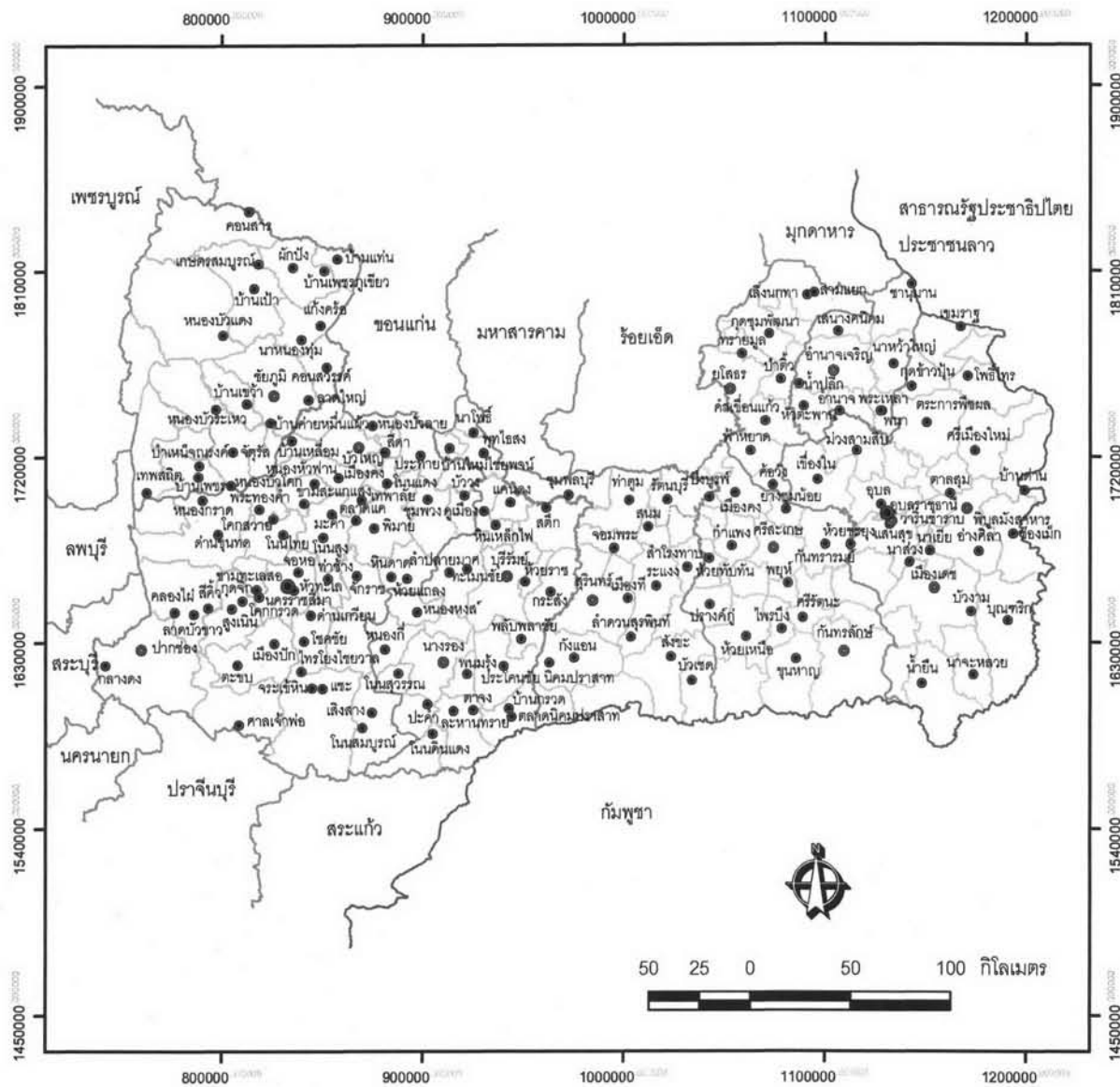
3) ทางอากาศ

สนามบินพาณิชย์ที่ให้บริการผู้โดยสารและขนส่งสินค้า มีจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ สนามบินนครราชสีมา อยู่ที่อำเภอเมืองนครราชสีมา สนามบินบุรีรัมย์ อยู่อำเภอสตึก และสนามบินอุบลราชธานี อยู่ที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี

3.3 ลักษณะของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

3.3.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน แบบรูปการตั้งถิ่นฐาน และการกระจายของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

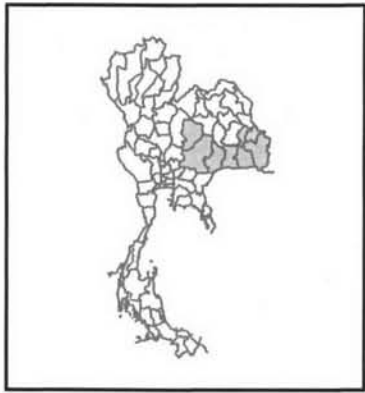
เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีลักษณะภูมิประเทศที่มีเทือกเขาเป็นแนวยาวทางทิศตะวันตกและทิศใต้ แยกออกจากที่ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างชัดเจน มีลักษณะแผ่นดินเป็นพื้นที่ราบ และพื้นที่เกือบราบ ดินส่วนใหญ่ในภาคนี้เป็นดินทราย มีลักษณะร่วน น้ำซึมผ่านได้ง่าย ทำให้ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ รัฐบาลต้องปรับปรุงแก้ไขด้วยวิธีการ

การจัดลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ภาพที่ 3.5 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนเมือง
จัดทำโดย น.ส.สุทธิลักษณ์ พึ่งผลพฤษ

- สัญลักษณ์**
- เทศบาลนคร
 - เทศบาลเมือง
 - เทศบาลตำบล

ต่าง ๆ เช่น การขุดบ่อน้ำบาดาล สร้างอ่างเก็บน้ำ สร้างเขื่อน เป็นต้น ตอนกลางของพื้นที่มีแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และลำห้วยสาขาใหญ่น้อย ไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออก การตั้งถิ่นฐานของประชากรส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มอยู่บริเวณตามแนวเส้นทางคมนาคมโดยมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ แนวถนนทางหลวงสายหลัก และบริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำสายสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างคือแม่น้ำมูล และบางส่วนของลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อมีจำนวนประชากรมากขึ้น อาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ลักษณะเช่นนี้ส่งผลทำให้เกิดเมือง เมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีการวางแผน แบบรูปเมืองส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นกริดและตามแนวยาวของเส้นทางคมนาคม (ภาคผนวก ก) สำหรับการกระจายของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น จากข้อมูลสถิติของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2549 ประเทศไทยมีชุมชนเมืองจำนวน 1,159 แห่ง ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีชุมชนเมืองจำนวน 163 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 14 ของชุมชนเมืองทั้งประเทศ ประกอบเป็นระบบเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (ภาพที่ 3.5) (ตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 ชุมชนเมืองและประเภทของเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ. 2549

จังหวัด	ชุมชนเมือง	ลักษณะเทศบาล		
		เทศบาลนคร	เทศบาลเมือง	เทศบาลตำบล
นครราชสีมา	48	1	2	45
บุรีรัมย์	25	-	2	23
อุบลราชธานี	24	1	3	20
ชัยภูมิ	20	-	1	19
สุรินทร์	14	-	1	13
ศรีสะเกษ	14	-	2	12
อำนาจเจริญ	9	-	1	8
ยโสธร	9	-	1	8
รวม	163	2	13	148

จากตารางที่ 3.1 จะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างทั้งหมด 163 แห่งนั้น แบ่งออกตามประเภทได้ดังนี้ เทศบาลนคร มีจำนวน 2 แห่ง คือ เทศบาล

นครนครรราชสีมา และเทศบาลนครอุบลราชธานี หรือคิดเป็นร้อยละ 1 ของเทศบาลทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เทศบาลเมือง มีจำนวน 13 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 8 ของเทศบาลทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และเทศบาลตำบล มีจำนวน 148 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 91 ของเทศบาลทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

จังหวัดที่มีชุมชนเมืองมากที่สุด คือ จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนชุมชนเมืองทั้งสิ้น 48 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 29 ของชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง รองลงมาคือ จังหวัดบุรีรัมย์มีจำนวนชุมชนเมืองทั้งสิ้น 25 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 15 ของชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ส่วนจังหวัดที่มีชุมชนเมืองน้อยที่สุด มี 2 จังหวัด คือ จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร มีจำนวนชุมชนเมืองทั้งสิ้น 9 แห่งเท่ากัน หรือคิดเป็นร้อยละ 6 ของชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

3.3.2 ขนาดพื้นที่

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีขนาดพื้นที่ของชุมชนเมืองจำนวนรวม 1,551 ตารางกิโลเมตร ขนาดพื้นที่โดยเฉลี่ยคือ 9.52 ตารางกิโลเมตร ชุมชนเมืองที่มีขนาดพื้นที่มากที่สุดคือ เทศบาลตำบลตาจ่ง มีขนาดพื้นที่ 189 ตารางกิโลเมตร ชุมชนเมืองที่มีขนาดพื้นที่รองลงมาคือ เทศบาลตำบลพระเหลา และชุมชนเมืองที่มีขนาดพื้นที่น้อยที่สุดคือ เทศบาลตำบลเกษตรสมบูรณ์ มีขนาดพื้นที่ 0.8 ตารางกิโลเมตร

3.3.3 ลักษณะทางประชากร

1) **จำนวนประชากร** จากข้อมูลสถิติของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2549 จำนวนประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างรวมทั้งสิ้น 10,698,665 คน (ตารางที่ 3.2) โดยที่จำนวนประชากรในชุมชนเมืองทั้ง 163 แห่ง มีจำนวน 1,545,552 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 14 ของจำนวนประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ชุมชนเมืองที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด คือ เทศบาลนครนครรราชสีมา มีจำนวนประชากร 174,332 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 11.3 ของจำนวนประชากรเมืองในของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง รองลงมา คือ เทศบาลนครอุบลราชธานี มีประชากรจำนวน 105,081 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.8 ของจำนวนประชากรเมืองในของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และชุมชนเมืองที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คือ เทศบาลตำบลศาลเจ้าพ่อ มีจำนวน

ประชากรเพียง 1,676 คน คิดเป็นร้อยละ 0.1 ของจำนวนประชากรเมืองในของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ตารางที่ 3.2 จำนวนประชากรรวมของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พ.ศ.2549

จังหวัด	ประชากรรวม (คน)
ชัยภูมิ	1,116,934
นครราชสีมา	2,546,763
บุรีรัมย์	1,531,430
ยโสธร	541,264
ศรีสะเกษ	1,443,975
สุรินทร์	1,374,700
อำนาจเจริญ	368,791
อุบลราชธานี	1,774,808
รวม	10,698,665

ตารางที่ 3.3 ขนาดของชุมชนเมืองจำแนกตามจำนวนประชากร พ.ศ.2549

กลุ่มที่	จำนวนประชากร	จำนวนชุมชน	ชุมชนเมือง
1	มากกว่า 100,000 คน	2	นครนครราชสีมา นครอุบลราชธานี
2	50,001 – 100,000 คน	0	-
3	30,001 – 50,000 คน	5	เมืองชัยภูมิ เมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษ เมืองปากช่อง เมืองวารินชำราบ
4	10,000 – 30,000 คน	28	เมืองบุรีรัมย์ เมืองอำนาจเจริญ ตำบลแสนสุข เมืองยโสธร เมืองนางรอง เมืองกันทรลักษ์ ตำบลหนองไผ่ล้อม ตำบลสีคิ้ว ตำบลห้วยทะเล เมืองบัวใหญ่ ตำบลลำปลายมาศ ตำบลตาจ เมืองเมืองเดช ตำบลเมืองปัก ตำบลประโคนชัย ตำบลโชคชัย ตำบลจอหอ เมืองพิบูลมังสาหาร ตำบลนาหนองทุ่ม ตำบลพนมรุ้ง ตำบลสตึก ตำบลหนองกี่ ตำบลขุนหาญ ตำบลตระการพืชผล ตำบลไพรบึง ตำบลสูงเนิน ตำบลแก้งคร้อ ตำบลโนนสูง
5	ต่ำกว่า 10,000 คน	128	ตำบลน้ำเย็น ตำบลโนนดินแดง ตำบลพิมาย ตำบลชุมพวง ตำบลบ้านเป่า ตำบลหนองบัวแดง ตำบลละหานทราย ตำบลด่านขุนทด ตำบลด่านเกวียน ตำบลบ้านเขว้า ตำบลบำเหน็จณรงค์ ตำบลนาจะหลวย ตำบลคอนสวรรค์ ตำบลชะเอม ตำบลนาเยี่ย ตำบลโคกกรวด ตำบลฝักบัว ตำบลห้วยตะพาน ตำบลกันทรารมย์ ตำบลบัวงาม ตำบลเขมราฐ ตำบลจระเข้หิน ตำบลรัตนบุรี ตำบลประทาย ตำบลสนม ตำบลเสิงสาง ตำบลทรายมูล ตำบลพระเหลา ตำบลกังแอน ตำบลเกษตรสมบูรณ์ ตำบลพลับพลาชัย ตำบลบัวเชด ตำบลเสนางคนิคม ตำบลบึงบุรี ตำบลบ้านเพชร ตำบลยางชุมน้อย ตำบลบ้านเพชรภูเขียว ตำบลโนนสมบูรณ์ ตำบลโคกสวาย

ตารางที่ 3.3 ขนาดของชุมชนเมืองจำแนกตามจำนวนประชากร พ.ศ.2549 (ต่อ)

กลุ่มที่	จำนวนประชากร	จำนวนชุมชน	ชุมชนเมือง
			<p>ตำบลขามสะแกแสง ตำบลปะคำ ตำบลอุบล ตำบลฟ้าหยาด ตำบลตะขบ ตำบลบ้านค่ายหมื่นแผ้ว ตำบลแคนคง ตำบลระแงง ตำบลกลางดง ตำบลหินเหล็กไฟ ตำบลหนองบัวระเหว ตำบลศรีรัตนะ ตำบลหนองหัวฟาน ตำบลบุญทริก ตำบลพุดโธสง ตำบลลาดใหญ่ ตำบลเชียงโน ตำบลหนองหงษ์ ตำบลคอนสาร ตำบลค้อวัง ตำบลโนนแดง ตำบลจอมพระ ตำบลท่าช้าง ตำบลพระทองคำ ตำบลคำเขื่อนแก้ว ตำบลเลิงนกทา ตำบลจัตุรัส ตำบลทะเมนชัย ตำบลเมืองคง ตำบลท่าตูม ตำบลหนองบัววง ตำบลตลาดนิคมปราสาท ตำบลคลองไผ่ ตำบลห้วยเหนือ ตำบลห้วยแถลง ตำบลกระสัง ตำบลศรีเมืองใหม่ ตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ ตำบลกุดชุมพัฒนา ตำบลหนองกรด ตำบลเทพสถิต ตำบลบ้านแท่น ตำบลกุดข้าวปุ้น ตำบลนาหว้าใหญ่ ตำบลพยุห์ ตำบลกำแพง ตำบลลำดวนสุรพินท์ ตำบลสามแยก ตำบลน้ำปลี ตำบลตลาดแค ตำบลบ้านกรวด ตำบลขามทะเลสอ ตำบลโพธิ์ไทร ตำบลนาสว่าง ตำบลบ้านเหลื่อม ตำบลโนนไทย ตำบลลาดบัวขาว ตำบลนาโพธิ์ ตำบลห้วยชะยุง ตำบลสีดา ตำบลจักราช ตำบลม่วงสามสิบ ตำบลคูเมือง ตำบลอ่างศิลา ตำบลพนา ตำบลไทรโยงไชยวาล ตำบลสังขะ ตำบลชานุมาน ตำบลตาลชุม ตำบลช่องเม็ก ตำบลโนนสุวรรณ ตำบลห้วยราช ตำบลห้วยทับทัน ตำบลป่าติ้ว ตำบลมะค่า ตำบลเทพาลัย ตำบลปรังค์ภู ตำบลบ้านด่าน ตำบลหนองบัวลาย ตำบลกุดจิก ตำบลนิคมปราสาท ตำบลหินดาด ตำบลชุมพลบุรี ตำบลลำโรงทา ตำบลเมืองคง ตำบลอำนาจ ตำบลเมืองที่ ตำบลหนองบัวโคก ตำบลศาลเจ้าพ่อ</p>

จากตารางที่ 3.3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากรมากกว่า 100,000 คน จำนวน 2 เมือง คือ เทศบาลนครนครราชสีมา และเทศบาลนครอุบลราชธานี ไม่มีชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากร 50,001 – 100,000 คน ชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากร 30,001 – 50,000 คน จำนวน 5 เมือง และชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากร 10,000 – 30,000 คน จำนวน 28 เมือง ส่วนชุมชนเมืองที่มีขนาดประชากรต่ำกว่า 10,000 คน มีมากที่สุดถึง 128 เมือง หรือคิดเป็นร้อยละ 78.5 ของชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ทั้งนี้ในแง่สากลทั่วไปเมืองที่มีขนาดประชากรมากกว่า 100,000 คน จัดว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่ และเมืองที่มีขนาดประชากรต่ำกว่า 30,000 คน จัดว่าเป็นเมืองขนาดเล็ก (จักรชัย พงศ์ประยูร 2529 : 42 อ้างถึงใน วัลภาภรณ์ เกิดเกตุ 2531 : 46)

2) ความหนาแน่นประชากร จากข้อมูลสถิติของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2549 ความหนาแน่นประชากรในชุมชนเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เฉลี่ย 1,384 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งนับว่าชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับความหนาแน่นประชากรของชุมชนเมืองในประเทศไทยปีเดียวกัน เฉลี่ย 1,671 คนต่อตารางกิโลเมตร และคาดว่าแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคต ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นประชากรมากที่สุดคือ เทศบาลตำบลลำปลายมาศ มีจำนวน 13,056 คนต่อตารางกิโลเมตร ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นประชากรรองลงมาคือ เทศบาลตำบลเกษตรสมบูรณ์ มีจำนวน 7,681 คนต่อตารางกิโลเมตร ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นประชากรน้อยที่สุดคือ เทศบาลตำบลตาจ่ง มีจำนวน 82 คนต่อตารางกิโลเมตร

จากตารางที่ 3.4 ชุมชนเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่มีความหนาแน่นมากกว่า 10,000 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวน 1 เมือง คือ เทศบาลตำบลลำปลายมาศ หรือคิดเป็นร้อยละ 0.6 ของจำนวนชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นระหว่าง 5,001 – 10,000 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวน 1 เมือง คือ เทศบาลตำบลเกษตรสมบูรณ์ หรือคิดเป็นร้อยละ 0.6 ของจำนวนชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นระหว่าง 3,001 – 5,000 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวน 12 เมือง หรือคิดเป็นร้อยละ 7.4 ของจำนวนชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นระหว่าง 1,001 – 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวน 65 เมือง หรือคิดเป็นร้อยละ 39.9 ของจำนวนชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นน้อยกว่า 1,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

ตารางที่ 3.4 ขนาดของชุมชนเมืองจำแนกตามความหนาแน่นประชากร พ.ศ.2549

กลุ่มที่	จำนวนประชากร	จำนวนชุมชน	จำนวนชุมชนเมือง
1	มากกว่า 10,000 คน	1	ตำบลลำปลายมาศ
2	5,001 – 10,000 คน	1	ตำบลเกษตรสมบูรณ์
3	3,001 – 5,000 คน	12	ตำบลพิมาย เมืองบุรีรัมย์ นครนครราชสีมา ตำบลรัตนบุรี เมืองสุรินทร์ ตำบลผักปัง นครอุบลราชธานี ตำบลคำเขื่อนแก้ว ตำบลกำแพง ตำบลโชคชัย ตำบลห้วยเหนือ ตำบลประโคนชัย ตำบลชะ
4	1,001 – 3,000 คน	65	ตำบลขามสะแกแสง ตำบลบ้านใหม่ไชยพจน์ ตำบลบ้านเพชร เมืองปากช่อง ตำบลแก้งคร้อ เมืองวารินชำราบ ตำบลคอนสวรรค์ ตำบลกระสัง ตำบลโคกกรวด เมืองกันทรลักษ์ ตำบลละหานทราย เมืองยโสธร ตำบลห้วยชะยุง ตำบลเมืองคง ตำบลโนนไทย ตำบลหนองกี่ เมืองพิบูลมังสาหาร ตำบลท่าตูม ตำบลน้ำเย็น ตำบลด่านขุนทด ตำบลฟ้าหยาด ตำบลม่วงสามสิบ เมืองเมืองเดช ตำบลบ้านเขว้า ตำบลห้วยราช ตำบลชุมพวง ตำบลบ้านแท่น ตำบลห้วยแถลง ตำบลสีคิ้ว ตำบลอุบล ตำบลชุมพลบุรี เมืองบัวใหญ่ ตำบลก้งแอน ตำบลโนนสมบูรณ์ ตำบลเทพสถิต เมืองชัยภูมิ ตำบลจอหอ ตำบลบ้าน ด่าน ตำบลโนนสุวรรณ ตำบลบ้านเป้า ตำบลประทาย ตำบลบ้านกรวด ตำบลน้ำปลีก ตำบลระแงง ตำบลขามมาน ตำบลสังขะ ตำบลจัตุรัส ตำบลสนม ตำบลพนา ตำบลเสนางคณิศม ตำบลบ้านเหลื่อม เมืองศรีสะเกษ ตำบลเมืองปัก ตำบลเลิงนกทา ตำบลหนองไผ่ล้อม ตำบลหนองบัวแดง ตำบลพุทไธสง ตำบลนาหนองทุ่ม ตำบลห้วยทะเล ตำบลนาเยี่ย ตำบลจอมพระ

ตารางที่ 3.4 ขนาดของชุมชนเมืองจำแนกตามความหนาแน่นประชากร พ.ศ.2549 (ต่อ)

กลุ่มที่	จำนวนประชากร	จำนวนชุมชน	จำนวนชุมชนเมือง
5	น้อยกว่า 1,000 คน	84	<p>ตำบลบ้านค่ายหมื่นแผ้ว ตำบลกันทรารมย์ เมืองนางรอง ตำบลเชียงโน ตำบลปรางค์กู๋ ตำบลบุญทริก ตำบลจระเข้หิน ตำบลปะคำ ตำบลจักราช ตำบลไพร่บึง ตำบลเขมราฐ ตำบลพนมรุ้ง ตำบลสูงเนิน ตำบลนาจะหลวย ตำบลหนองบัวลาย ตำบลสามแยก ตำบลด่านเกวียน ตำบลโนนสูง ตำบลแสนสุข ตำบลบัวงาม ตำบลหนองบัวโคก ตำบลขุนหาญ ตำบลศรีเมืองใหม่ ตำบลโนนแดง ตำบลหนองหัว ฟาน ตำบลลาดใหญ่ ตำบลตระการพืชผล ตำบลป่าดิว ตำบลเมืองคง ตำบลศาลเจ้าพ่อ เมือง อำนาจเจริญ ตำบลโนนดินแดง ตำบลตาลชุม ตำบลพยุห์ ตำบลขามทะเลสอ ตำบลสตึก ตำบลมะค่า ตำบลบ้านเพชรภูเขียว ตำบลพระทองคำ ตำบลโคกสวาย ตำบลนาหว้าใหญ่ ตำบลยางชุมน้อย ตำบลคอนสาร ตำบลทะเมนชัย ตำบลคลองไผ่ ตำบลลำโรงทับ ตำบลไทรโยงไชยวาล ตำบลท่าช้าง ตำบลตลาดแค ตำบลเทพาลัย ตำบลกุดชุมพัฒนา ตำบลค้อวัง ตำบลหนองหงษ์ ตำบลหนองบัววง ตำบลโพธิ์ไทร ตำบลอำนาจ ตำบลหัวตะพาน ตำบลหนองกรด ตำบลบัวเขต ตำบลนาสว่าง ตำบล พลับพลาชัย ตำบลบึงบูรพ์ ตำบลลาดบัวขาว ตำบลทรายมูล ตำบลเสิงสาง ตำบลคูเมือง ตำบลแคน ดง ตำบลตะขบ ตำบลกุดจิก ตำบลหินเหล็กไฟ ตำบลลำดวนสุรพินท์ ตำบลเมืองที ตำบลอ่างศิลา ตำบลหนองบัวระเหว ตำบลศรีรัตนะ ตำบลกลางดง ตำบลสีดา ตำบลตลาดนิคมปราสาท ตำบลกุด ขาวปู้น ตำบลหินดาด ตำบลห้วยทับทัน ตำบลช่องเม็ก ตำบลบำเหน็จณรงค์ ตำบลนิคมปราสาท ตำบลนาโพธิ์ ตำบลพระเหลา ตำบลตาจ่ง</p>

มีจำนวน 84 เมือง ซึ่งชุมชนเมืองในกลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด หรือคิดเป็นร้อยละ 51.5 ของจำนวนชุมชนเมืองทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ในการจัดตั้งเทศบาลในแง่จำนวนและความหนาแน่นของประชากร ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 ซึ่งกำหนดให้เทศบาลนครต้องมีจำนวนประชากรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไป และมีความหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร ส่วนเทศบาลเมืองมีจำนวนประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป และมีความหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร สำหรับเทศบาลตำบลไม่มีกฎเกณฑ์ด้านจำนวนและความหนาแน่นของประชากร ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เทศบาลตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างหลายแห่งที่มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ทั้งจำนวนและความหนาแน่นประชากร ควรได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมือง ได้แก่ เทศบาลตำบลลำปลายมาศ ประโคนชัย และโชคชัย สำหรับเทศบาลเมืองนั้นมีจำนวนประชากรผ่านเกณฑ์ทั้งหมด ส่วนความหนาแน่นประชากรต่ำกว่าเกณฑ์ ได้แก่ เทศบาลเมืองชัยภูมิ บัวใหญ่ ปากช่อง นางรอง ยโสธร ศรีสะเกษ กันทรลักษ์ อำนาจเจริญ เมืองเดช พิบูลมังสาหาร วารินชำราบ แต่มีฐานะเป็นเทศบาลเมืองเพราะมีคุณสมบัติด้านเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัด หรือด้านรายได้ที่เพียงพอแก่การปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตามกฎหมายที่กำหนดไว้

3) จำนวนบ้าน จำนวนบ้านในชุมชนเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จากข้อมูลสถิติของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2549 มีจำนวนทั้งหมด 470,620 หลังคาเรือน ชุมชนเมืองที่มีจำนวนบ้านมากที่สุดคือ เทศบาลนครนครราชสีมา จำนวน 57,772 หลังคาเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 12.28 ของจำนวนบ้านทั้งหมดในชุมชนเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ชุมชนเมืองที่มีจำนวนบ้านรองลงมาคือ เทศบาลนครอุบลราชธานี จำนวน 30,350 หลังคาเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.45 ของจำนวนบ้านทั้งหมดในชุมชนเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ส่วนชุมชนเมืองที่มีจำนวนบ้านน้อยที่สุดคือ เทศบาลตำบลอำนาจ จำนวน 289 หลังคาเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.06 ของจำนวนบ้านทั้งหมดในชุมชนเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง